

udland fra den store verdensomsejling. Mange af brevene har vist sig at være afskrifter af de dagbøger og notater, der ellers er gået tabt.

Da bogen oprindelig har været skrevet som en biblioteksopgave, er det derfor naturligt, at hovedformålet dels har været at få fastlagt, hvad der er bevaret af hans samlinger rundt om på

museer i Danmark, Norge og Rusland, dels at fastslå, hvad han har skrevet og publiceret.

Det hele er naturligvis nydeligt illustreret, så resultatet er blevet et spændende portræt af en næsten glemt forsker.

Henrik Fode

DET 20. ÅRHUNDREDE

Svend Winther Kristensen: *Kampen om Mælken*. (Landbohistorisk selskab, 1986). 248 s., 225,70 kr.

Winther Kristensen beskriver modsætningsforholdet mellem bymejerierne og landmejerierne, som udsprang af, at de konsumproducerende storbymejerier (i kraft af Mælkeforsyningsloven fra 1940) indtil halvfjerdsenerne reelt havde monopol på at forsyne de store bysamfund med konsummælk. Mejeribrug var opdelt i et fattigt smør- og osteproducerende mejeribrug på den ene side og et velhavende konsumproducerende mejeribrug på den anden.

Mejeriernes brancheorganisation, Fællesorganisationen, var i slutningen af halvtredserne og begyndelsen af tresserne blevet en meget stærk organisation – mejeribrugets højborg, som forfatteren kalder det. Det var direktøren for denne højborg, T. Mathiassen, der kom til at stå som ophavsmanden til tanken om det landsdækkende mejeriselskab, Mejeriselskabet Danmark. Han mente, at en sådan organisation ville være det nødvendige middel til at gennemføre de påkrævede rationaliseringer af produktionsapparatet og – ikke mindst – til at begrænse konkurrencen på afsætningsiden.

Som Winther Kristensen meget rigtigt fremhæver det, var de politiske for-

udsætninger for dannelsen af et sådant selskab langt fra til stede. Det skyldtes bl.a. (men ikke alene) modsætningsforholdet mellem land- og bymejerierne. Bymejerierne var naturligt nok ikke interesserede i nogen udligning af gevinsten ved salget til byerne. MD-tankens – i T. Mathiasens udgave – led derfor skibbrud i slutningen af tresserne.

Det mejeriselskab, der opstod, havde – mener Winther Kristensen – stort set kun navnet til fælles med Mathiasens idé. Alt det andet var anderledes. T. Mathiassen ønskede harmoni, hvor det selskab, der blev dannet i 1970 kom til at stå for *konflikt*.

Det gjorde det, fordi selskabets ekspansion bestandig krænkede de øvrige mejeriers territorier og truede deres overlevelse som selvstændige enheder. Derfor har MDs udvikling givet anledning til meget stærke reaktioner; selskabet har fået et omdømme som mejeribrugets »store stygge ulv«. Ifølge Winther Kristensen har det til dels også været det. Han fortæller om, hvorledes MD underlagde sig Centralmejeriet i Århus gennem en meget hård prisrig på det århusianske konsummarked. Og vi får historien om, hvorledes MD kom til at sidde med den dominerende indflydelse i Østlige Øers Mælkeudvalg, så selskabet kunne forøge sine konsumleverancer til det storkøbenhavnske om-

råde. Winther Kristensen fortæller også om, hvorledes Fynsk Mælk på forskellig måde blev »påført den nødvendige svækkelse«, så det i 1980 blev nødt til at fusionere med MD.

Bogen er altså en historie om, hvorledes MDs ekspansion igen og igen har skabt konfrontation med det øvrige mejeribrug. Først og fremmest med bymejerierne, som med halvfjerdsernes liberalisering af markedet for konsummælk, blev udsat for en meget skarp konkurrence.

Winther Kristensen søger ikke at sminke fremstillingen. Konfliktstoffets underholdningsværdi er ham på ingen måde uvelkommen; han vil gerne fortælle en god historie. Alligevel mærker man hans respekt for »skurken« – »opkomlingen«, som gjorde op med den herskende orden. Den del af mejeribrugget, der ligger udenfor MD, har han ikke meget til overs for. Den repræsenterer for ham fortiden, hvor MD i hans øjne tegner fremtiden.

Jeg er på væsentlige punkter uenig med Winther Kristensen. Jeg tror således, at centraliseringsbestrebelse under alle omstændigheder ville have medført hårde konflikter – også selv om de var blevet gennemført »fra oven« med udgangspunkt i brancheorganisationen, som det er sket i andre sektorer. Og jeg tvivler stærkt på, at MD skulle have monopol på fremtiden. Ingen vil formentlig bestride, at MD har nået resultater. Det behøver imidlertid ikke betyde, at den øvrige del af mejeribrugget har fremtiden bag sig.

Bogens styrke ligger for mig at se i *beskrivelsen* af det konkrete begivenhedsforløb, snarere end i *analysen* af det. Heri ligger på ingen måde nogen nedvurdering: Det er et stort og nødvendigt stykke arbejde, Winther Kristensen har gjort. Selvom forfatteren skriver, at han har ønsket at se udviklingen i et ledelsesperspektiv, så er ma-

terialet åbent over for flere fortolkninger af det historiske forløb. Det er efter min opfattelse en god ting. Alligevel sidder man nok efter endt læsning med et behov for at se skoven for de mange træer – for der er mange at holde styr på, specielt hvis man ikke på forhånd har kendskab til branchen.

Villy Søgaard

Søren Mørch: *Det store bankkrak. Landmandsbankens sammenbrud 1922-23.* (Gyldendal, 1986). 416 s. 298 kr.

I noterne til sin artikel om H. N. Andersen og Ove Rode i Festskrift til Vagn Dybdahl anfører Tage Kaarsted, at der efter trykningen af artiklen er fremkommet en kommenteret udgave af bankinspektør Greens dagbøger ved Søren Mørch.

En sådan er det da også mestendels, der foreligger her, selv om forfatteren anfører, at bogen ikke fik den form, som Tage Kaarsted havde opmentret til. Af bogens godt 400 sider er vel op mod 40% bankinspektør Holmer Greens dagbog; resten handler mest om de politiske forviklinger omkring bankens krak, bl.a. – og ikke så lidt – inspireret af Socialdemokratens samtidige behandling af sagen. Hvor godset i øvrigt stammer fra er ikke helt til at vide, da forfatteren har kvittet dokumentationen og nøjes med en litteraturliste bag i bogen. Man kan gætte på, at Søren Mørch har valgt denne form for at nå ud til et bredere publikum, end han ville have kunnet med en kommenteret kildeudgave. Fagfolk havde været bedre tjent med en sådan, båret af Søren Mørchs indsigt i emnet. Den ville have været mere intensiv og rigeligt spændende endda. Selv om noget tyder på, at den forfængelige Holmer Green har pyntet på dagbogen, så den